

BUITEN

12^E JAARGANG N^O. 42.

ZATERDAG 19 OCTOBER 1918.

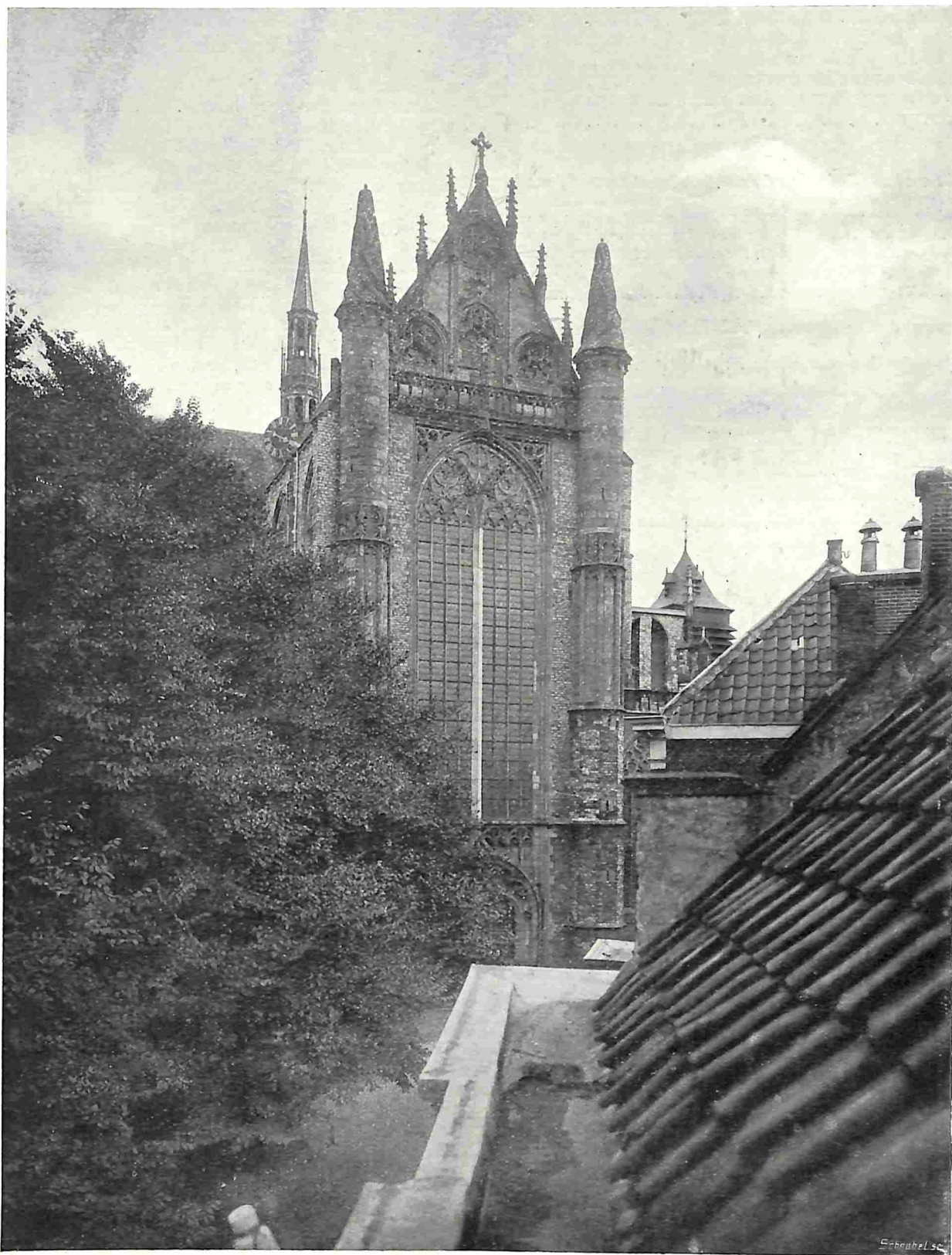

Foto C. Steenberg.

NOORDELIJKE KRUISBEUKGEVEL VAN DE HOOGLANDSCHE- OF ST. PANCRASKERK
TE LEIDEN.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE PELSJAGERS, DOOR HULBERT FOOTNER (7)	BLZ. 494
HET PAARD IN DE BEELDDE KUNST (VERVOLG), DOOR A. V. L., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 496—501
HAGELSCHIETEN, DOOR F. W. DRIJVER	BLZ. 497
OVER TOERISME, DOOR TOM SCHILPEROORT	„ 483
DE DOUAIÏÈRE EN PIET, DOOR E. VAN LIDTH DE JEUDE	„ 501
VERDWENEN KASTELEN OM EN IN ROTTERDAM, DOOR K. L. SCHAMP, GEÏLLUSTREERD	„ 502
DE HOOGLANDSCHE- OF SINT PANCRAS-KERK TE LEIDEN, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 493, 502—504
PAULTJE, DOOR MADELEINE HEYDESTEIN	BLZ. 504
IN PUN GESCHOTEN BOERDERIJ AAN HET BELGISCHE FRONT, ILLUSTRATIE	„ 504

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

Afzonderlijke nummers: Prijs 25 cts.

DE PELSJAGERS.

(7) EEN VERHAAL UIT ATHABASCA
DOOR HULBERT FOOTNER.

IN de bibliotheek praatten zij over meubelen. Het bleek, dat de koopman de liefhebberij had fijne meubelen te maken en de meeste van de voorwerpen, welke hen omringden, waren bewijzen van zijn bekwaamheid. Ambrose bewonderde ze met de verschuldigde beleefdheid, doch intusschen verloor hij alle hoop. Hij zag niet de minste kans om Colina alleen te spreken.

In het midden van den avond kwam een inboorling, met den hoed in de hand, aan de deur om te zeggen, dat een stier van John Gaviller in den stal lag te kreunen. De koopman beet zich op de lippen en zag Colina aan.

„Zoudt u niet mee willen gaan en mijn vee eens zien?” vroeg hij vriendelijk.

„Dank u,” antwoordde Ambrose, even beleefd. „Ik heb geen verstand van vee.” Hij was zoo verstandig voor zich te zien.

Gaviller kon hem niet het huis uit zetten. Er was niets aan te doen. Hij ging weg.

Nauwelijks sloot de deur zich achter hem of Ambrose's oogen verlevendigden. „Wat een meevaller,” riep hij.

Het had de uitwerking van een ontploffing in de kleine kamer, waar ze zoo prozaisch gepraat hadden. Colina schrok hevige. „Ik begrijp u niet,” zei ze uit de hoogte.

„U begrijpt me wel,” antwoordde hij. „U weet, dat ik geen drie honderd mijl tegen den stroom inroeide om met hem te praten. Nog nooit heb ik in mijn leven twee zoo moeilijke uren doorgemaakt als deze. Ik durfde u niet aanzien uit vrees dat ik me zou verraden.”

Er sprak een buitengewone passie uit de eenvoudige woorden. Colina gevoelde zich terneergeslagen en ontsteld. Wat moest men met een man als deze beginnen? Ze raapte al haar waardigheid bijeen. „Laat het mij niet spijten, dat ik u hier gevraagd heb,” zei ze.

„Spijten?” vroeg hij. „Waarom zou het u spijten? U kunt doen wat u wilt. Ik kan niet veinzen. Ik moet zoo goed mogelijk zeggen wat ik op het hart heb. Misschien heb ik daartoe nooit weer de gelegenheid.”

Colina moest tegen hem en tegen zichzelf strijden. Dapper hield zij stand. „U bent belachelijk,” zei ze. „Ik zal de kamer verlaten tot mijn vader terugkomt, als u zich niet kunt bedwingen.”

Klaarblijkelijk schrok hij van deze bedreiging, doch hij had de tegenwoordigheid van geest zich tusschen haar en de deur te plaatsen.

„U hebt geen reden om boos op me te zijn,” zeide hij. „U weet, dat ik niet onbeleefd tegen u zal zijn.” Hij zweeg een oogenblik. Zijn stem was heesch en bewogen. „U bent iets verhevens voor me. Steeds moet ik mezelf voorhouden, dat u slechts een vrouw bent van vleesch en bloed, net als ik, anders zou ik aan uw voeten op den grond kruipen en u zoudt mij verachten.”

Colina staarde hem aan en bewaarde een hoogmoedig stilzwijgen.

„Ik heb je lief!” fluisterde hij plotseling. „Geen enkele vrouw heeft zich daarom beleefd te gevoelen. Je bent vandaag in mijn leven gekomen zoo plotseling als de bliksem en je hebt je merk voor eeuwig op mij gedrukt,” zijn stem veranderde, hij stamelde en zocht naar woorden. „Ik zal nooit meer mezelf zijn. Ik weet, dat ik ruw ben. . . . Ik weet, dat vrouwen de voorkeur geven aan een vormelijk aanzoek. En dat is goed ook. Maar ik heb geen tijd. Ik zie je misschien nooit weer. Daar zal je vader wel voor zorgen. Ik moet met je spreken, nu de gelegenheid zich voordoet. Je kunt antwoord geven, wanneer je wilt.”

Het geluid maakte hem dol. Hij deed een stap vooruit en een ader zwol op zijn voorhoofd. Minachtend bleef ze staan.

„Doe dat niet!” fluisterde hij. „Het is niet fair! Ik kan het niet verdragen.”

„Waarom zegt u dat?” vroeg Colina. „Wat verwacht u?” „Jou!” fluisterde hij heesch. „Als God mij genadig is — voor mijn geheele leven!”

„Je bent krankzinnig,” mompelde zij. „Misschien,” zeide hij, „maar ik geloof dat je mijn krankzinnigheid begrijpt. Met praten bereiken we niets. Vele malen vandaag hebben je oogen tot de mijne gesproken. Of je voelt het ook of je bent een coquette.”

Een werkelijke boosheid kwam Colina thans te hulp. Haar zwakheid verdween. „Hoe durf je!” riep ze met woedende oogen. „Een coquette,” herhaalde hij halsstarrig. „Je zoo te kleeden om mij het hoofd op hol te brengen.”

Colina vergat de gewone beleefdheid. „Jij dwaas!” riep ze. „Zoo kleed ik mij altijd des avonds. Dat doe ik niet om jou.”

„Je deedt het om mij,” zeide hij boos. „Het streelde je te zien dat het uitwerking op me had. Als het slechts een spel is, kan ik het niet met je spelen. Voor mij is het te ernstig.”

„Coquette!” klonk het nog in Colina's ooren en het maakte haar doof voor alle andere geluiden. „Je bent een wilde!” riep ze. „'t Spijt me, dat ik je uitgenoodigd heb. Je hoeft niet te wachten tot mijn vader terugkomt. Ga weg!”

„Niet zonder een duidelijk antwoord,” zei hij. Colina trachtte te lachen; zij was ook boos. „Mijn antwoord is: neen!” riep ze met beleedigenden spot. „Ga nu weg!”

Met gefronste wenkbrauwen zag hij haar aandachtig aan. Haar zoo te zien — het hoofd achterover, glinsterende oogen, purperen wangen en krullende lippen, het was een zweeps slag voor zijn waardigheid als man. Het antwoord was duidelijk genoeg, doch zijn natuurlijk instinct zeide hem, dat hij het kon negeren. Plotseling lichtten zijn oogen op.

„Mijn mooie lieveling!” riep hij.

Voor zij zich kon bewegen had hij haar in zijn armen. Colina was niet zwak, doch in dien ijzeren greep was zij hulpeloos. Haar hoofd hield zij van hem af. Hij kon alleen haar hals bereiken, onder het oor. Sidderend gaf zij toe.

„Ik haat je! Ik haat je!” mompelde zij. Hun lippen vonden elkaar.

Colina hing onheilspellend zwaar op zijn arm, zij liet zich op de sofa vallen; haar weerstand werd zwakker. Plotseling begon zij hartstochtelyk te schreien.

„Wat heb je mij aangedaan?” mompelde zij.

Op het zien der tranen werd hij week. „O, doe dat niet,” fluisterde hij met gebroken stem. „Je breekt mij het hart. Mijn allerliefste! Wat scheelt er aan?”

„Ik ben een dwaas — een dwaas — een dwaas,” snikte ze onstuimig, „dat ik toegegeven heb. Je zult mij verachten.”

Hij knielde op den vloer aan haar voeten. Hij deed wanhopige pogingen om haar te troosten. Zijn bezorgdheid maakte zijn logge ongeschoolde tong welsprekend. „O, zeg dat niet! Het doet me pijn als een messteek. Mijn liefste — alsof ik je kon. . . . Je bent alles voor me. Ik heb niets in de wereld dan jou. . . . Vergeef me, dat ik zoo ruw was. Ik moest het doen. Ik kon niet gelooven wat je zei. Ik moest me vergewissen. . . . Het moest gebeuren. Wat komt het er op aan of het in een dag of in een jaar gebeurt? Het eerste oogenblik, dat ik je zag, wist ik hoe het was. Ik wist, dat ik je moest hebben of als een priester zou leven.”

Colina was niet te troosten. „Dat denk je nu,” zei ze. „Later, als ik je een beetje begin te vervelen — of als wij eens twisten — zul je je herinneren dat — dat je mij te gemakkelijk gekregen hebt.”

„Zeg dat niet,” riep hij wanhopig. „Als je dat weer zegt zal ik zweren. Wat kan ik meer zeggen? Ik heb je lief als mijn leven. Ik zou je niet kunnen verachten zonder mezelf te verachten. Ik weet niet hoe ik het zeggen moet. Ik praat als een gek. Maar dis is het, wat ik bedoel. Om jou schijn ik mezelf meer waard te zijn.”

Colina's handen bewogen zich naar haar hart. „O, als ik je kon gelooven,” fluisterde zij.

„Geef mij tijd,” vroeg hij. „Welk nut hebben woorden? Mijn daden zullen het je toonen.”

Langzamerhand liet zij toe, dat hij haar troostte. Bedeesd legde zij haar arm om zijn schouder; ze liet haar hoofd zakken totdat haar wang op zijn haar rustte.

Zij kwamen tot de werkelijkheid terug. Ambrose ging naast haar zitten en zag haar in haar beschroomd gezicht. „Je bent een bedriegster!” hij.

Colina bedekte haar gezicht. „Schei toch uit,” zei ze.

Hij lachte nog harder.

„Waarom lach je?” vroeg ze.

„Ik denk er aan hoe je mij liet schrikken,” zei hij. „Met je deftige kleeren en je voornaam gedoe. Ik had veel moeite om te blijven en niet op de vlucht te slaan. En het was allemaal brutaliteit.”

„Schrikte je van mij?” vroeg Colina. „Ik heb nog nooit in mijn leven zoo'n onverschilligen en brutalen man gezien.”

„Je vindt het wel aardig,” antwoordde hij. Colina bloosde.

„Ik wist niet hoe ik het moest aanleggen,” zeide Ambrose met zijn innemenden eenvoud. „Ik heb nog nooit het hof gemaakt aan een meisje. Veel boeken heb ik ook niet gelezen. Ik geloof dat dat alles onzin is. Ik wist niet hoe zoo iets aangepakt moet worden.”

Zij lachten te samen.

John Gaviller's stap klonk in de portico buiten. Ontsteld sprongen zij op. Ze hadden zijn bestaan volkomen vergeten.

„O, hemel,” fluisterde Colina. „Hij heeft oogen als een lynx.” Ambrose liet zijn oogen snel over de kamer gaan en vond een album met fotografieën op de tafel. Hij opende het.

Toen John Gaviller binnenkwam, vond hij hen bij de tafel staan, hun rug naar hem gekeerd. Hij hoorde Ambrose vragen: „Wie is die kleine komische vogelverschrikker?”

Colina antwoordde: „Ahcunazie, een van de Kakisa Indianen in zijn winterkleeren.”

Colina draaide zich om en toonde een voldoende gekalmeerd gezicht aan haar vader. „O,” zei ze. „U bent lang weggebleven. Wat scheelde de stier?”

Zij liep naar de sofa en ging zitten. Ambrose sloot langzaam het boek en ging in een ander gedeelte van de kamer zitten. Gaviller keek van den een naar de ander — misschien hadden ze te goed geacteerd. Maar zijn gezicht herkreeg onmiddellijk zijn uitdrukking van minzaamheid.

„Niets ernstigs,” antwoordde hij. „Hij is al weer in orde.”

Ambrose werd gekweld door de behoefte om te lachen. Hij durfde Colina niet aanzien. „Het is vreeselijk, hier een waardevol dier te verliezen,” zeide hij bescheiden.

Na nog enkele beleefde woorden te hebben gewisseld, stond Ambrose op om heen te gaan. „Ik heb gewacht om afscheid van u te nemen,” verklaarde hij.

„U kampeert bij de rivier, niet waar?”

„Een halve mijl voorbij de Engelsche missie. Ik ben verder gegaan.”

„Ik zal tot aan den oever met u gaan,” zei Gaviller beleefd.

Zooals op bijna alle posten van de maatschappij, stond er een vlaggestok op de meest in het oog loopende plaats van den rivieroever. Hij stond halverwege tusschen Gaviller's huis en het magazijn. Bij den stok stond een wachtbank, welke generaties van zitters glad hadden gemaakt. Nadat hij een vormelijk afscheid van Colina genomen had, verliet hij het huis en werd hij door John Gaviller tot aan de bank begeleid. De koopman praatte op innemende wijze over het weer en den oogst. Ze bleven staan.

„Ga een oogenblik zitten,” zeide Gaviller. „Ik heb u iets bijzonders te zeggen.”

Ambrose verwachtte wat er kwam. Doch gelukkig als hij was, maakte hij zich niet ongerust.

Met dezelfde kalme, beleefde stem zeide Gaviller:

„Ik moet bekennen, dat ik verwonderd was over de vrijmoedigheid, waarmee u mij bent gekomen.”

Dit was een onmiskenbare oorlogsverklaring. Ambrose bereidde zich voor en antwoordde behoedzaam: „ik ben niet voor zaken gekomen.”

„Waarvoor bent u gekomen?”

Ambrose gevoelde zich niet verplicht tegen den vader even oprecht te zijn als tegen de dochter. „Ik ben op reis gegaan om het landschap te zien.”

„Wel, nu u Fort Enterprise gezien hebt,” zei Gaviller droogjes, „kunt u verder gaan of u kunt teruggaan. Mij kan 't niet schelen, als u maar niet blijft.”

Ambrose fronste de wenkbrauwen. „Als u een jongere man was —” begon hij.

„U behoef geen rekening te houden met mijn leeftijd,” zeide Gaviller.

Ambrose nam zijn man op. Hij moest bekennen, dat hij moed genoeg had. Het denkbeeld een gevecht te beginnen met Colina's vader was onmogelijk. Er zat niets anders voor hem op dan de belediging te slikken. Hij bedacht een kleine list.

„Waarom zou ik hier niet komen?” vroeg hij.

„Ik houd niet van de manier, waarop u en uw compagnon zaken doen,” antwoordde Gaviller.

Er was niets te winnen met een dispuut, doch Ambrose was ook slechts een mensch. „U bent geprikkeld, omdat wij het mo-

nopolie van de maatschappij te Moultrie onmogelijk hebben gemaakt,” zei hij.

„In het geheel niet,” antwoordde Gaviller kalm. „De handel is vrij voor allen. Het beetje, dat u ons hebt afgenomen is niet merkbaar op het geheel. Maar u bent opzettelijk begonnen af te breken, wat in twee eeuwen is opgebouwd — de suprematie van den blanke. U verwekt onlusten onder de Indianen. U maakt hen brutaal en gevaarlijk.”

„Zoo spreekt men alleen bij de maatschappij,” zei Ambrose verachtelijk. „Men kan zichzelf wijsmaken wat men wil. Wij behandelen de Indianen als menselijke wezens. In onzen omtrek zijn ze voor de eerste maal welvarend. Hier, in het gebied van uw monopolie, zijn ze ziekelijk en lijden ze honger.”

„Dat is niet waar,” zei Gaviller koel. „In elk geval wil ik mijn zaken niet met u bespreken. Ik ben oprecht. U hadt de gelegenheid mijn dochter een kleinen dienst te bewijzen. Dien heb ik nu met mijn gastvrijheid terugbetaald. Wij zijn quitte. En nu waar schuw ik u u hier niet weer te laten zien.”

„Ik zal doen wat mij wenschelijk voorkomt,” antwoordde Ambrose halsstarrig.

„U dwingt me duidelijker te zijn,” zei Gaviller. „Als u weer op de eigendommen van de maatschappij aangetroffen wordt, zult u er af geworpen worden.”

„Met dreigementen kunt u mij niet bang maken,” zei Ambrose.

„U bent gewaarschuwd,” zei Gaviller. Met groote stappen ging hij naar zijn huis terug.

HOOFDSTUK VI.

IN AMBROSE'S KAMP.

Ambrose werd in zijn muskieten-tent wakker van het geblaf van Job. De zon was juist op en het was derhalve niet later dan drie uur. Een bezoeker naderde in een kano. In het noorden is een bezoeker een bezoeker. Ambrose kroop uit zijn wollen dekens, bedwong zijn gaaplust en stak zijn hoofd in de rivier om helder te worden.

Hij was een knappe jonge inboorling van Ambrose's leeftijd. Ambrose beschouwde zijn breede schouders, zijn dunne sierlijke middel en dijen goedkeurend. Zijn bouw wees op snelheid en uithoudingsvermogen. Bovendien was de blik van den jongen man oprecht en kalm. Dit was een inboorling met gevoel van eigenwaarde.

„Ik ben Tole Grampierre,” zei hij, zijn hand uitstekende.

Ambrose greep haar. „Ik ben Ambrose Doane,” antwoordde hij.

„Dat weet ik,” zei de jonge inboorling. „Gisteravond ging ik naar het magazijn. De jongens zeiden, dat Ambrose Doane bij de rivier kampeerde. Daarom sprak ik met mijn vader. Ik zei, ik ga Ambrose Doane een handdruk geven.”

„Wil je iets eten?” vroeg Ambrose. „Het is vroeg.”

„Wanneer je klaar bent,” antwoordde Tole beleefd. „Ik ben vroeg gekomen. Ik ga terug voor ze aan het Fort wakker worden. Als de oude Gaviller hoorde, dat ik bij je geweest ben, zouden er moeilijkheden komen. Mijn vader heeft last genoeg gehad met Gaviller.”

Tole zat op zijn hurken op de bank. In het noorden neemt men bepaalde beleefdheidsvormen in acht en hij was nauwgezet in dat opzicht.

„Is het goed met je?” vroeg hij ernstig.

Ambrose begon zijn vuur aan te leggen. „'t Is goed met mij,” zeide hij.

„Je compagnon — is het goed met hem?”

„Peter Minot maakt het goed.”

„Doe je goede zaken aan het Miwasa meer?”

„Ja. Marters waren er dit jaar in overvloed.”

„Hier hebben we ook goed bont, maar niet veel marters.”

„Is het goed met je vader?” vroeg Ambrose op zijn beurt.

„Met mijn vader is het goed,” antwoordde Tole. „Mijn vier broers maken het ook goed.”

„Dat verheugt mij,” zei Ambrose.

Er werden nog enige beleefdheden gewisseld; Ambrose wachtte tot zijn bezoeker het doel van zijn komst zou verklaren. Eindelijk kwam hij er mee voor den dag.

„Ik praat vaak met mijn vader,” zei Tole. „Ik zeg, dat het hier niets voor mij is. De oude Gaviller is altijd boos op ons. We kunnen niet opschieten. Ik zei, dat ik wel naar het oosten, naar het Miwasa meer wilde gaan. Daar is vrijhandel. Misschien krijg ik er 's zomers werk. Toen ze mij vertelden, dat Ambrose Doane gekomen was, zei ik dat ik dat gelukkig vond en dat ik met hem wilde praten.”

„Goed!” zei Ambrose.

„Wat denk je er van?” vroeg Tole, zijn bezorgdheid achter een onverschillig gezicht verbergend. „Is er werk in den zomer te Moultrie?”

Ambrose hield van den man en vertrouwde hem bij instinct. „Zeker!” zeide hij. „Er is plaats voor goede mannen.”

„Goed!” antwoordde Tole kalm, „ik ga met je terug.”

Ambrose verlangde zeer omtrent den toestand te Fort Enterprise te worden ingelicht. „Wat bedoel je met te zeggen, dat de oude Gaviller boos op jullie is?” vroeg hij.

„Dat zal ik je vertellen,” zeide Tole. Hij stopte zijn pijp en trok er goed aan voor hij zijn verhaal begon.

(Wordt vervolgd).

DE ORANJEVORSTEN OP HET BUITENHOF (± 1625, 1630).
Naar de schilderij van Paulus van Hillegaert in het Mauritshuis te 's-Gravenhage.

HET PAARD IN DE BEELDENDEN KUNST.

(Vervolg).

IN Spanje bloeide de schilderkunst ook nog in de 17e eeuw. Velasquez schilderde omstreeks 1630 den Hertog van Olivarez te paard. Het zwarte paard is vrij zwaar gebouwd met sterk gespierd achterstel, lange maantop en langen staart. De lange beharing der paarden was toen zeer in zwang vooral bij vorstelijke en hooggeplaatste personen. Een typisch voorbeeld hiervan is ook het paard met lange manen, gereden door Graaf Günther van Oldenburg uit dezen tijd, welks beeltenis in alle hippische tijdschriften (vooral Duitse) voorkomt, waarin de geschiedenis der paardenfokkerij in Oldenburg beschreven wordt. Het paard van Hertog Olivarez wordt gereden onder zadel met singel en band om de voorborst. Ook hier is de stang voorzien van lange gebogen scharen. (Zie de afb. op blz. 499).

In dezen tijd werd de schilderkunst vaardig over geheel West-Europa. De destijds zoo beroemde Vlaamsche en Hollandsche schilderscholen namen vaak het paard tot onderwerp hunner studiën. De musea wemelen thans nog van ruitportretten, veldslagen, optochten, ruitergevechten, rijtscholen en allerlei episodes, die met het paard in betrekking staan. In het nabij Londen gelegen mooie, antieke koninklijke lustslot Hampton Court vindt men eenige zeer merkwaardige schilderstukken met paarden. In de eerste plaats het reeds eerder genoemde uit de eerste helft der 16de eeuw dateerende stuk „The meeting of Henri VIII and Francis I.” Hier ziet men de paarden uit het renaissance-tijdperk in optima forma. Het zijn meest schimmels, ook bonte, grijze en bruine paarden. De beide koningen (van Engeland en Frankrijk) zijn gezeten op witte paarden.

Vervolgens: The Queen of James I (1603 — 1625). De koningin is gezeten op een vos met witte manen en bles.

Verder de groote wandschilderij in den Queens Drawing room, waarop witte en gele paarden voorkomen.

Dan: King William III (einde 17de eeuw), gezeten op een steppenden schimmel met zwanenhals en laag aangezet hoofd.

Op andere schilderijen ziet men nog meer schimmels, vale en gele paarden. Een ruitportret van een vorstelijk persoon vertoont een zwart paard met stepgang, zeer krommen zwanenhals, zeer laag aangezet hoofd en zwaren staart.

In dezen tijd hadden de paarden het middeleeuwsche type nog niet geheel afgelegd; zij zijn bijna alle nog van forschen bouw met zware spieren.

Behalve op Hampton Court vindt men dergelijke ook in de National Gallery en in het Victoria-and Albert-museum te Londen. In laatstgenoemd museum bevindt zich o. a. een mooi groot schilderij, voorstellende de „Ommeganck in Brussel,” waarop vele kakelbonte paarden voorkomen, als bruine, bonte,

schimmels, isabellen en bles. Het dateert ongeveer uit 1615.

In ons eigen Rijksmuseum bevinden zich meer dan honderd van dergelijke schilderstukken, terwijl ook het Mauritshuis en het museum Boymans ettelijke specimina van dit genre bevatten. Zij dateeren voor het overwegend grootste gedeelte uit de 17de eeuw. Niemand behoeft dan ook in twijfel te zijn over den bouw, de kleuren en de wijze van gebruik der paarden in deze en de daarop volgende eeuwen. De ridders met hun zware strijdrossen waren verdwenen en het tournooi, de valkenjacht en andere middeleeuwsche genoegens hadden plaats gemaakt voor de meer verrijnde Spaansch-Italiaansche hooge rijtschool, pompeus en zwierig, alles opofferend aan den schoonen vorm, later verloopende in allerlei gekunstelde dwaasheden. De hooge rijtschool werd als het ware een danshuis en gymnastieklokaal, waarin de paarden ware danspassen moesten leeren en allerlei on- en tegennatuurlijke standen en houdingen moesten aannemen. Al wat natuurlijk was, werd met de zweep uitgebannen, zoodat deze rijtschool inderdaad een wreed kwelmiddel voor de paarden werd. Om de dansende en verheven passen te kunnen uitvoeren, moesten de paarden aan zekere eischen in hun bouw voldoen. De hals moest hoog opgericht zijn, liefst met lange manen bezet, de nek lang en het betrekkelijk laag aangezette hoofd klein, met kleine opstaande ooren. De zwanenhals was het meest in trek. De voorbenen moesten hoog opgelicht worden (Spaansche pas) en ook de achterbenen, waarvan zeer veel werd gevergd, moesten zeer veerkrachtig zijn, met de noodige soepelheid en weekheid, vooral in de kogels. Aan al deze vereischen kon het Spaansche (Andalusische) en Italiaansche (Napolitaansche) paard het best voldoen en het was dan ook zeer gezocht in geheel West-Europa, welke bevoorrechte plaats het behield, totdat de Engelschen met hun wedrennen, steeplechases en andere vermaken in de buitenlucht de oud-spaansche rijtschool verdrongen, zoodat er thans nog slechts geringe sporen van zijn overgebleven.

Deze laatste sporen van een voorbijgegaan tijdperk vindt men het meest karakteristiek nog in Oostenrijk, welks vorsten vroeger in zoo nauwe verbinding stonden met het Spaansche hof. Dat de Spaansche rijkskunst in Oostenrijk in de 16de en 17de eeuw ingang vond, kan daarom geen verwondering baren. Zelfs het Prater te Weenen, waar de rijdende menschheid al sedert eeuwen haar kunstvaardigheid in dit opzicht ten toon spreidt, aartshertog Karel, derde zoon van Keizer Ferdinand I, werd in 1680 op het Karstgebergte aan de Adriatische zee, nabij het dorp Lippiza, een stoeterij gegrondvest, waar sedert dien de vroe-

ger beroemde Lippizaner paarden werden gefokt. Deze waren van Spaanschen en Italiaanschen oorsprong. In het begin werden aldaar paarden voor de Keizerlijke hofrijtuigen gefokt, later meer rijpaarden, nog later paarden voor de posterijen. Ook de Kladrüberpaarden, die hun bakermat in Bohemen hebben en stammen uit de Keizerlijke hofstoeterij Kladrub, hebben denzelfden oorsprong. Deze hebben het oude type nog vrij zuiver bewaard met hun hoog opgerichten zwanenhals, ondiepe borst, langen en weeken rug, lange beenen en elastische kootgewrichten. Ook hun oude sieraad, de lange manen en staart, hebben zij nog behouden. Hun trotsche houding maakt ze bijzonder geschikt om de keizerlijke hofrijtuigen door het Prater te Weenen te trekken. Het typisch hoog opnemen der voorbenen, algemeen bekend als „Spaansche pas,” herinnert eveneens nog aan hun oude, roemrijke geschiedenis. Thans worden de kunsten der oude rijtschool nog in hoofdzaak in den circus beoefend. Vooral de vroeger vermaarde circus-directeur en ook in ons land zoo gunstig bekende Oscar Carré muntte hierin uit.

Verder zijn in ons oude zwarte Friesche paard de sporen van het Spaansche bloed nog zichtbaar. Ook hierbij vindt men nog eenigszins den zwanenhals, het laag aangezette hoofd, den Spaanschen pas (steppen) en de lange manen en staart. Voor enkele jaren was in Friesland nog een merrie, (Caspara), wier manen en staart over den grond sleepten, als zij niet werden geknipt. Een typisch staal van het in de 17e eeuw voorkomende Spaansch-Hollandsche aard vindt men in het Rijksmuseum, in de schilderij, vervaardigd door Th. de Keyser (1625) en voorstellende Pieter Schout, drost van Hagestein.

Tegelijk met onze zwierige Hollandsche schilders der 17e eeuw was de Spaansche genet dus nog in volle glorie. Een goed voorbeeld van dit paardentype is de schimmel, die in 1600 door Lodewijk van Nassau werd buitgemaakt op den Aartshertog van Oostenrijk. De Spaansche pas en de drijvende veerkracht in de achterbenen zijn daarbij goed uitgebeeld (zie afb. hiernaast) Hier ziet men ook de lange, zijdeachtige manen en den langen, gevulden en gekrulden staart. De mooi gebogen zwanenhals is goed weergegeven. Opvallend is verder het sterk gespierde, doch ronde en gespleten kruis. Voor zwaren arbeid of snelle gangen is dit paard zeker niet gebouwd, maar wel voor den parade-pas en de gekunstelde gangen, die destijds werden aangekweekt.

Evenwel was het zware strijdros nog niet geheel uitgestorven, hetgeen te zien is aan de forsche ruiterportretten van de prinsen Maurits en Frederik Hendrik. Men zie op de afb. hieronder de forsche leeuwenborst van den schimmel, de zware beenen, grove gewrichten en zware beharing, de kolossale spierontwikkeling bij beide paarden. Verder den gebogen hals, de kleine oortjes en het eigenaardige in de geheele verschijning. Mag hierbij al van eenige veredeling en fokken in een bepaalde richting, door den tijd aangegeven, sprake zijn, veel in deze paarden herinnert ons toch nog aan de forsche kracht der middeleeuwsche rossen. Van deze beide beroemde vorsten hangen meerdere prachtige ruiterportretten in de Oranjezaal van het Rijksmuseum.

Een zeer merkwaardige schilderij is die van de Oranjevorsten op het Buitenhof te 's Gravenhage, geschilderd omstreeks 1625/30, en hangende in het Mauritshuis aldaar. Hier vindt men de Spaansche genetten in optima forma, met allerlei bonte en opvallende kleuren. De kleine en smalle hoofden met kleine oortjes, de sterk gebogen halzen, de lange manen en fladderende staarten, bovenal de lange voorbenen, waarvan de onderarmen kort en de pijpen buitengewoon lang zijn, doen haast onnatuurlijk aan en geven in elk geval een paardentype te zien, dat thans is uitgestorven. Zooals hier verder te zien is, werden in den regel hengsten als rijdieren gebruikt. Hoewel het hier geschilderde vorstelijke gezelschap zich zeker nooit in dier voege op het Buitenhof zal hebben vertoond kan van de schildering toch gezegd worden, dat zij meesterlijk is, buitengewoon zwierig en pompeus en de figuren der menschen en paarden op het voordeeligt weergevend.

(Slot volgt!).

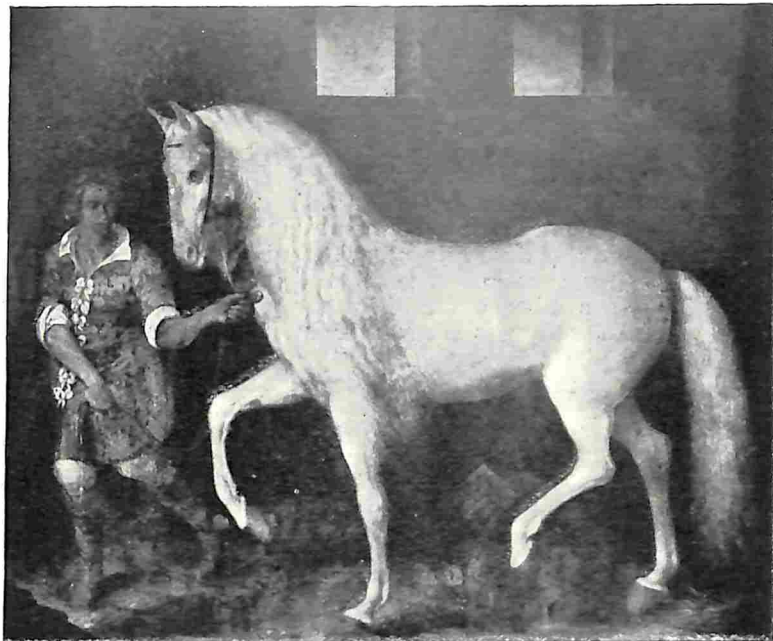
A. v. L.

HAGELSCIETEN.

In perioden van grooten regenval gedurende den huidige oorlog kon men meer dan eens het vermoeden hooren uitspreken dat de aanhoudende regens hun oorzaak zouden vinden in het schieten. En dit werd te waarschijnlijker geacht daar, naar men beweert, in sommige streken van Amerika, bij langdurige droogte, door het doen ontploffen van kruit de regen uitgelokt wordt.

Sedert eeuwen hebben de menschen geloofd dat zij invloed konden doen gelden op de weersgesteldheid, getuige de bliksemafleiders, die lang vóór Benjamin Franklin in gebruik waren, maar niet zoozeer dienst deden om het „inslaan” te verhoeden dan wel om den bliksem te doen ophouden.

Reeds in 't grijs verleden moet o.a. bij

PAARD, IN 1600 BUITGEMAAKT DOOR LODEWIJK VAN NASSAU OP DEN AARTSHERTOG VAN OOSTENRIJK.

Naar de schilderij van P. van Hillegaert in het Rijksmuseum te Amsterdam.

de Chineezen de gewoonte hebben bestaan, zwaarden, met de punt omhoog, op bamboestokken te bevestigen en zóó in den grond te zetten. Merkwaardig genoeg, legde men, volgens Conrad von Megenberg's „Buch der Natur” ook bliksemafleiders, in den vorm van een spitsen ijzeren nagel of spijker, tusschen de eieren eener broedende kip, opdat het onweer ze niet bederven zou.

In de vijftiende eeuw veroordeelde de heilige Bernhard van Siena als ketterij het gebruik der schippers om, bij onweer, een ontbloot zwaard in den top van den mast te binden.

In verschillende landen werd voorheen en wordt nog heden als middel tegen hagelslag het *hagelschieten* aangewend, hetwelk eens zoo algemeen in zwang was dat men op allerlei plaatsen de zoogenaamde „Schietstations” aantrof, waar kleine kanonnen gereed stonden om, zoo noodig, hun werk te doen.

De oude volken, die nog van geen „afweergeschut” wisten, hadden de gewoonte pijlen af te schieten, of, eenvoudig, hun messen, van steen of metaal, ook stukken brandend hout, te slingeren in de richting vanwaar de bui kwam. Niet zelden werden de messen of zwaarden eerst in bloed gedompeld tot meerder afschrik.

Al deze, in ons oog dwaze gebruiken, waartoe ook het later in zwang gekomen klokgelui — men denke aan het motto boven Schiller's Lied von der Glocke „Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango” (ik roep de levenden, betreur de dooden, verdrijf den bliksem) — gerekend kan worden, vinden hun verklaring in de meening der ouden, die nog zoo weinig van de natuur en haar werking wisten, dat door bovenstaande middelen den *verpersoonlijkten natuurkrachten* vrees werd aangejaagd en zij daardoor tot bedaren gebracht konden worden.

F. W. DRIJVER.

RUITERPORTRETTE VAN PRINS MAURITS EN PRINS FREDERIK HENDRIK.

Naar de schilderij van P. van Hillegaert in het Rijksmuseum.

OVER TOERISME.

MOCHT ik u in 'n vorig opstel iets over 't Hollandsche land schap en het karakter daarvan vertellen, thans wil ik de verschillende vormen van toerisme bezien, die het bekijken waard zijn.

Het Hollandsche karakter, dat zoozeer weerstand vereischt om sterk te blijven, vindt in het toerisme 'n sterken steun. Goed toerisme vraagt ondernemingsgeest. Ondernemingsgeest wordt bevorderd door toerisme. Wie passief thuis de deprimeerende invloed van ons klimaat ontvlucht, die legt het op den duur er tegen af. Actie er tegen is 'n eerste plicht. En dat verweer bestaat in de eerste plaats, met zich tegen den deprimeerenden invloed van het klimaat te harden en niet te veel 't huis als 'n vluchttoord te beschouwen.

Kijk, het klinkt misschien voor velen, die het niet gewend zijn, wat vreemd, maar het is heerlijk 'n paar uur in den regen, in den wind te loopen, te rijden met de auto, te varen, zelfs te zeilen, te roeien, om 't even. Ge moet u er goed op kleden. In stevige schoenen, met 'n goede, niet zware, maar beslist ondoordringbare regenjas aan en 'n stormhoedje op, of bij koude, met flinke, dikke warme kleeren aan, waarin ge u lekker en aangenaam voelt, er op uit te trekken, is 'n uitstekende stimulans tegen het deprimeerende van ons Hollandsch klimaat. Komt ge dan buiten, dan voelt ge u eerst als 'n kat, die in 'n sloot wordt gegooid, in de meeste gevallen in 't begin naar en ellendig, en als ge de eerste honderd meter tegen den storm en den regen in te ploeteren loopt, dan hoor ik u zuchten, dat ge eigenlijk verdient krankzinnig verklaard te worden, om ermet zulk „beestenweer” — 't is uw eigen uitdrukking — op uit te gaan. Maar dat went wel. Want het prettige van een gezond mensch is z'n soepel aanpassingsvermogen. Al laat je een kat nog zoo lang zwemmen, hij gaat 't zelden op den duur plezierig vinden. 't Beest heeft op dit punt geen assimilatie-vermogen. Maar wij wél, goddank. We hebben in ons 'n veerkracht, die bij het eerste paar honderd meter, die we doorworstelen, ons genoeg in de weerstand der elementen doet vinden, die ons weerstaan. Weggegaan met gezichten, waarmede we in het begin elkaar niet aan durven zien, om er bij elkaar niet op te lezen het weifelhoedige, de lust om naar huis terug te gaan, als we 't tegenover onszelve durden veroorloven, beginnen we, na 'n kwartiertje vechten tegen den op onze impermiabels druipenden regen, of den rond ons stormhoedje jakkerenden storm, elkaar eens toe te lachen, om het geploeter tegen wat ons terugdringt. Dat is de kentering. We hebben moed gevat. Ons lichaam, tot weerstand gedwongen, begint te reageren en onze glimlach is het eerste schijnsel van welbehagen, dat we ervan ondervinden doorgezeten te hebben. En van dat oogeblik, ook al versaat de storm niet, of al regent 't er geen druppel

HET PAARD IN DE BEELDENE KUNST.
DE REIS VAN KONINGIN MARIA DE MEDICIS (1620).
Naar de schilderij van Rubens in het Louvre te Parijs.

minder om, hebben we 't pleit gewonnen. We staan wellicht eens stil om adem te scheppen, maar tegelijk hooren we het loeien van den storm in de boomkruinen, met machtig geweld zich een weg banend door het bosch als 'n krachtige reus, of we hooren 't stage kletteren van den regen op de blaren, dat op de dichtbelommerde plaatsen als het zachte zingen van 'n beekje is, dat echter frisch neerstroomt, ons als 'n frisch bad omhuilt, doch niet meer den verkillenden invloed heeft van eerst, omdat ons lichaam aan den warmte won door den weerstand en onze geest aan kracht. En we gaan van dat bosch, of die velden, waarlangs of de boomen in den storm zwiepen, of frisch de takken in de hoogte steken om de regen te ontvangen, verder met steeds stijgend genoeg.

En als we naar huis keeren, dan is het ons 'n voldoening dat we thuis zijn, niet omdat het er droog of windvrij is, maar omdat we thans, na even buiten te zijn geweest, en den regen of het windgeweld bekampt te hebben, van het lamgeslagen gevoel tevens verlost zijn, dat we in huis opgesloten zouden zitten, dat we er niet uit zouden kunnen. En ziet, in dat drukkende gevoel zit eigenlijk de kiem van alle kwaad.

Eenmaal de gedachte uit den weg geruimd, dat voor tochten, welke dan ook, en met welk vervoermiddel, mooi weer 'n vereischte is, staat het toerisme in Holland heel wat *minder* in den weg, zijn heel wat hinderpalen opgeruimd om ons den weg op te begeben.

Voor iemand in de stad is het euvel moeilijker te overwinnen, dan voor iemand die buiten vertrouwd is. Slecht weer is in de stad veel erger te ondergaan dan buiten. Niet alleen dat de lichamelijke weerstand op dit punt door het stadsleven wordt verzwakt, maar ook de toestand is *verschillend*. Regen of boos weer is in de stad in zekere mate „matter on a wrong place”, terwijl het buiten „matter on a right place” is. Buiten groeit 't er van. 't Is natuurlijke weerstand. En daarom beter te weerstaan dan in de stad. Maar hoe 't ook zij, wie uit de stad gekomen of buiten verblijvend, lichamelijken weerstand onderhouden wil of aankweken, wie de faculteit weer bezitten wil zich onder alle weers- of klimaatomstandigheden wél te voelen, die dient niet alleen op de gewone wijze het toerisme te beoefenen, hij dient het tot sport te verinnigen, d.w.z. hij voege bij het den geest verruimend aanschouwen van andere streken en landen, de 't lichaam sterkende beweging in de vrije lucht. Hij houde zich niet schuw ver op z'n tochten van alles, wat hem lichamelijke inspanning bij z'n toeren in de vrije lucht kost, of hem aan weerstegenstand zou kunnen geboden worden; hij verenige het een met het ander tot sterking van het geheel. Dan pas zal ook z'n geest genoeg tegenstand kunnen bieden aan wat onze zenuw-slopende tijd ervan verlangt, zonder dat deze er schade van ondervindt, want in het gezonde, veerkrachtig-lichaam zal de geest steun vinden, zich te verdiepen in de vraag, stukken, die het leven ons in dezen tijd allen, jong en oud, stelte en meer kracht putten, om over het dicht omsluitende, het-insleur-verdrensde, het in-de-traditioneele-nevels-van-ons vaderland-gehulde-héén, ook elders rond te zien, en te vertrouwen op zichzelf. Dat leert het tot sport geworden toerisme, en van dat standpunt uit, zal „la blonde Hollande” hem een der schoonste en intiemmooste landen van ons vasteland worden, omdat op dezen het passieve van haar schoonheid geen vat meer hebben zal, en hij dus objectiever het schoone ervan genieten kan. —

Nu zijn er verschillende wijzen, waarop we het toerisme kunnen beoefenen in onzen tijd. We beleven 'n tijdperk waarin alle vormen van toerisme in bloei toenemen. Met onzen zich baanbrekende tijd heeft het 'n bijna zelfde ontwikkeling gevolgd. Zoals in de schilderkunst en litteratuur de romantiek op het realisme volgde en op het realisme, het impressionisme, zoo is na de romantiek van den reiswagen, het realisme van den spoorwagen gevolgd, en daarop het impressionisme van de tuf. Het futurisme zouden we met het vliegen kunnen vergelijken. Maar met het steeds sterkere verlangen naar het verblijven in de natuur is, als reactie bijna, ook het wandeltoerisme weer in z'n eer hersteld. Want de snel doortuifde streken deden naar 'n nauwkeuriger en minder vluchtig beschouwen dierzelfde streken verlangen en vanzelf kwamen we toen tot het wandeltoerisme terug.

Wat nu het wandeltoerisme geeft, dit is juist van het Hollandsche intieme de essentie. Na de lange tochten per motor of per auto, waarin we de streken doornelden, vaak zonder er veel nader mee in kennis te komen, deed 't deugd hetzelfde te voet te doen, maar dan langs de kleinere paden, die ons tot 't leven der menschen nader brengen, om de vele kleine schoonheden ervan en flagrant délit te snappen. Voor wandeltoerisme zijn die kleine paden de aangewezen routes, want ze brengen 'n keur van intiem moois mee, dat we wandelend genieten kunnen. Grote landschaplijnen daarentegen vragen andere toerwijzen. Op eentonige stukken voelen we onze primitieve voortbewegingsmiddelen, in casu onze beenen, te kort schieten. We zijn gewend in de snelheid van het hedendaagsche reizen, in 'n kort bestek zoo veel mogelijk te zien niet alleen, maar ook zoo veel mogelijk verscheidens. Wel kan het wandelen als sport de lichaamsbeweging dan de plaats vervullen van de liefde voor het beschouwen en genieten van steeds nieuwe beelden, maar hoe deugdelijk dat is, en hoe aanbevelingswaard, het is niet ieders wensch.

Doch anders kan het ook. En hier ligt juist 'n charme te meer inf want hoe we ons land beschouwen, we zien het steeds anders, o, we per auto, per fiets, te voet of per boot gaan.

Te voet is het genieten van bijna weloverwogen indrukken. Iedere kleine plaats kan U 'n volledig beeld van haar bestaan

PAARD, VERVAARDIGD DOOR DEN
BEELDHOUWER FRANCESCO FANELLI
(1608—1665).

In 't bezit van Jhr. B. W. F. van Riemsdijk. De hertog van Portland alleen bezit eenzelfde beeldje (wellicht het origineel?) voorzien van den naam van den beeldhouwer.

aan Japansche familie's gelijk onder hun regenschermen, daar, anderen, schelpvormigen, waterdragend nog, in wat 'n verschrompeld blaadje lijkt; op 'n enkele plaats gloeit opeens een bosje groen mos, fel haast doend in de dorrende omgeving. Dan wandelt, onze nabijheid onbewust, 'n eekhoorn over het pad, nieuwsgierig één oogenblik onze geluidlooze aanwezigheid beschouwend, om dan snel, onder dor bladergeritsel te verdwijnen! En ter plaatse is voor ons leeken-oog geen spoor meer van den fraaien, bruinen gûit te vinden. Wat niet te verwonderen is, want aan den voet van iederen drogen spar hebben zich heuveltjes gevormd, die evenzoovele schuilplaatsen zijn, en waarin zich wel de gansche uitgebreide familie van onzen vriend kan verstoppen, zonder dat daarvan het minste zou uitlekken, zoo hij tenminste z'n gewoonte getrouw, niet in gindsche hooge spar gestoven is! Wat moeten die dieren zich in zoo'n bosch, met zóóveel hoeken en gaatjes, thuis voelen! Zouden ze fantasie hebben en wie weet welke rooverspeltjes spelen?

Zoo heeft het heele bosch 'n eigen leven, en zóó is het in de wei, en langs de slooten, door de vennen, overal. En juist wandelend kunnen we dit leven het best, op heeterdaad betrappen, en 'n wereld op zich zelf ontdekken om ons heen.

Is dus wandelen wel de natuur beschouwen in de meest volledige en uitgebreide uitgaaf, — onder de loupe, zouden we kunnen zeggen, — de indrukken per fiets geven reeds 'n algemeener kijk en zijn meer evenredig met onzen gewonen kijk op de dingen des levens. Hierin is door de tijden 'n versnelling van het tempo te ontdekken. Want we kunnen aannemen dat vroeger de langzame en nauwkeurige beschouwing als bij het wandeltempo, als de normale gold, terwijl we thans minstens, het bezien bij het tempo van 'n fiets in matigen gang, als norm zouden kunnen aannemen. Tot het wandeltempo immers moeten we ons, in zekeren zin dwingen. Het fietstempo, om het zoo eens te noemen, past zich beter bij onze levensbeschouwing aan, en buiten ons langzame land begint zelfs het auto-tempo al als de normale gang der dingen te gelden. We leven steeds sneller en dit is ook op onze zwerftochten te bespeuren.

Per fiets dan begint het landschap in z'n geheel beter zich reeds af te teekenen. We beschouwen niet meer de miniatuur wereldjes, die te zamen 'n streek vormen. Onze geruischlooze, prettig-inde-zon-glinsterende, zacht-over-de-steenen-snorrende, licht voortglijdende en door regelmatigen-pedaaldrak rustig voortgedreven machine, voert ons op 'n breeder plan van landschapsbeschouwing. Nog wordt 't ons niet als de in natuurlijke grootte levende landkaart, zooals we 't in de auto zullen zien, of op den motor, maar toch is de kiem daarvan op den fietstocht al te bespeuren. Het is het landschap in stereoscoopbeeld, zooals de auto later het filmbeeld ervan geven zal; maar het leeft. De frissche wind omwaait ons, de zon staat wellicht in het blauw aan de lucht en we zien de dingen in hunne rustige verhoudingen, die wêldoen. De lichaamsarbeid neemt 'n flink gedeelte voor zich, er zit al weer meer gang in. Gebogen over het glinsterend stuur, onze machine beheerschend, nemen ook onze zenuwen hierdoor deel aan den arbeid, doch op bedaarde en prettige wijze. En ondertusschen schuiven de boomen en de bosschen, de dorpjes en boerderijen, de heuvelen en de rivieren langs ons heen, zonder dat evenwel ons 'n nuance be-

geven. Ziet, we wandelen in het bosch. Rechts en links staan met wit mos berijpte dennen als bejaarde grijze heeren. We kunnen ze vol aandacht beschouwen; de mosformatie's hoe verscheiden zijn ze, welk 'n studie op zich zelf geven ze, het bekermos, het knotsmos, het sterretjes-mos, het rendiermos! Zie ze staan in miniatuur formatie's, welynd over hopen of konijnengangen. Op den zachten veerkrachtigen looper van het met dorre bruinendennaaldendicht beleggen pad, stappen we als over 'n dik karpet. Wat is dit eenvoudige bijna stugge bosch vol van geheimzinnig leven! Hier staan paddestoelen, dicht opeen,

hoeft te ontgaan, zonder dat we de karakteristiek der dorpspleintjes, de geveltjes, de kerkjes behoeven te missen, of langs de rivier iets van de bredere schoonheid ons behoeft te ontsnappen.

Op de fiets voelen we ons al iets vrijer ook, zijn we minder gebonden aan afstand of tijd, kunnen we onze toeristische neigingen beter botvieren. Is in 'n wandelprogram weinig speling mogelijk bij 'n eenigszins flinker dagmarsch, op de fiets kunnen we ons reisplan al verder uitstrekken. Het is rekbaarder geworden, dank zij het grootere toerveld, waarover we op de machine beschikken. Het geeft ons grootere bewegingsvrijheid, het stelt ons in staat onze aandacht over grooter vlakken te verdeelen. Het geeft ons 'n breeder uitzicht, meer vergelijkender aspect op de dingen, 'n aspect, dat we bij de auto nog in veel sterker mate zullen aantreffen. Het geeft ons de gelegenheid daardoor tot 'n ruimer oordeel, 'n wijder gezichtsveld, 'n breeder plan voor onze gedachten en indrukken te komen, méér te zien en dan ook méér te ondervinden.

En hoeveel sterker is dit nog bij de motorfiets en de auto! De auto, die ons in korten tijd langs geheel andere beschavingscentra voert, die den goeden opmerker in korten tijd 'n blik op de veelkleurigheid van 't menschenleven gunt, die bij geen andere wijze van toerisme zóó op den voorgrond treedt. Met het gemak van 'n filmvertooning, waarin verschillende opnamen na elkaar op 't doek worden gebracht, voert de auto ons voort. Zoo trekken we nu door het land. Alleen is alles grooter geworden, véél grooter! De paddestoelen zijn boomgroepen geworden, de mierenesten dorpen, de beek is thans 'n rivier. En we trekken van plaats tot plaats als eerst van boschje tot boschje. Want is dit niet het bekorende van dit snelle vervoermiddel, dat het ons met de snelheid van 'n trekvogel van de bergen naar de vlakte, van de vlakte naar de zee voert, door landschappen en provincies van de meest tegenovergestelde tendenzen? Is dit niet 'n genot van 'n tocht door Holland dat ge, na in den morgen door de Hollandsche polders en hun bleek-groene weiden, langs witte molens met bruin-gezeilde wicken, langs dorpjes, door kanaaltjes en watertjes doorsneden, te zijn getrokken, en de frissche vochtige atmosfeer ingesnoeven te hebben, tegen noen als de zon hooger aan de kim rijst, de koelte der bosschen doorsuist, de heuvelen beklimt, terwijl links de glinsterende grijze vlakte der Zuiderzee aan den horizon verwaast, en rechts in de blauwe verte als dikke tapijten de bosschen gespreid liggen in de golvende heivlakte?

Voelt ge dan hoe ge Holland vermeestert in den snellen gang van uw wagen? Hoe volgt ge met innig genot aan 't stuur van uw wagen, de breede wegen, die zich van kilometerpaal tot kilometerpaal uitstrekken door 't land! Hoe trekt ge verder langs dorpen en steden, d'een al verschillend van den ander, en hoe gevoelt ge juist door de verscheidenheid deze levend aan! Hoe verrukkelijk, daarna werden grooten weg te volgen, buiging na buiging, bocht na bocht, om opnieuw weer de rechte einden in te gaan, die

HET PAARD IN DE BEELDENE KUNST.
DE HERTOG VAN OLIVAREZ.

Naar de schilderij van Velasquez in het Prado te Madrid.

vaak, 't zij onder de welving der boomen, 't zij vlak en eenzaam, 'n enkele maal kilometers na kilometers zich uitstrekken naar dien verre horizon, waar wazig, de vlakke landen zich verliezen, waar de groenige weiden saamvloeien met de klare zonnelucht, waar heuvelen zich vaag afteekenen, of bosschen oprijzen? Het suizende van den wind om 't hoofd, het streelende van diens luwen adem even aanvoelend, door bosch en hei en veld te rijden, te glijden bijna naar die verre verten, onder den jongen ochtendlijken hemel; is het niet vaak onwerkelijk haast als 'n droom?

En is er mooier vervoermiddel dan de auto voor dergelijke tochten? Is een sneller dan hij, een die zoo het moois, even gezien vaak, weet vast te zetten in onze herinnering, die zoo de eentonigheid weet te bannen, en daardoor de „stemming” weet vast te houden, als de auto? Wordt niet het eene landschap na het andere bijgebracht, en is het snel-veranderen der omtrekken niet 'n boeiend en wisselend schouwspel, dat de wereld tot 'n schitterende kaleidoscoop van licht- en kleur- en lijn-effecten maakt, en na den rit dat alles tot 'n apotheose van natuurschoon in onzen geest worden doet?

De snelheid kristalliseert! Ze maakt van de verre uitzichten, de heuvels, bosschen en de stille, zonbeschenen plekjes, van de vriendelijke dorpjes en de steden, van de zonnig-witte wegen en de beschaduwde lanen, de zonlicht-geschubde rivieren, en de groene dijken en van de zon, het licht, den hemel, de wolken, en 's nachts van de sterren en de maan, die den omtrek bij den weg op den terugtocht naar huis in 'n waas van blauw, zilverig licht zet, één groot machtig décor van 't tooneel, waarop toch eigenlijk ons leven zich afspeelt, en waarop we, na 't aanschouwen ons welgedrongen moeten voelen, 'n beetje minder armzalige acteurs te zijn! . . .

* * *
Want dit blijft 'n onweerspreekbare waarheid: De wereld is altijd mooi als we genieten. En die vreugde is de vruchtbare bodem voor onze goede en blijdere gedachten en gevoelens. En ieder nieuw hoekje, dat hebben we nu wel gezien, al is 't maar nóg zoo'n klein stukje van ons land, kan het genieten waard zijn! Het zijn niet alleen de heuvelen en de velden, alles wat buiten is, dat onze aandacht vragen mag. Ook ieder plaatsje, iedere plaats heeft iets wat weer mooi is, heeft vaak 'n geheel eigen karakter, draagt 'n stempel van eigen leven, in huizen en boomschakeering, die, van 't een of andere punt gezien, trêft, in de herinnering blijft naleven. Doch het is ook 't innige van het aanvoelen dat ge krijgt met de plaatsjes zelve, omdat we ze langs den weg naderen, hun weg, die voor ieder plaatsje is, de weg naar de kerk, naar het eigen huis, de weg van het eigen leven, die heel het lief en leed van 'n dorp heeft gezien. En dien zien wij nu, omdat hij er ons dwars doorheen voert, dwars tusschen al de hoeven, de woningen door, dwars over het marktpleintje, waar de boomen uitloopen en waar de lente ook feestvieren komt, en bezig is de zomerversiering aan te brengen, daar, in het hart van 't dorp! En de weg krunkelt zich er weer door, en na ons links en rechts bij ieder en alles gebracht te hebben, raken we weer buiten, heelemaal buiten, en laten dat menschenmaatschappijtje weer achter ons, om weer naar 'n ander te gaan en weer andere dingen te snappen.

En daartusschen-in strekt zich de heirbaan uit, de weg, de eindeloze, die de sehnsucht heeft naar wat in de verte is, en nooit aan 't einde ervan komt, en waar we onzen wagen weer laten loopen, loopen, dat we suizen langs de velden, de boomen, de bosschen. . . !

Want dat geeft ons de eeuwige afwisseling, de verscheidenheid der menschen, tusschen de zich zelve zoo gelijk blijvende natuur!

* * *
Er is aan het auto-toerisme echter 'n schaduwzijde. Het is niet de stof, zooals ge 't eerste denken zult. In de eerste plaats hebben de inzittenden daar weinig last van, ten tweede is de stofplag op vele plaatsen buiten ons land, in Frankrijk en aan de Riviera o.a., deugdelijk bestreden. Het gevaar, 'n gevaar uit toeristisch oogpunt,

schuilt ergens anders. Het is 'n gevaar, dat bij wandelen niet bestaat, bij 't fietsen nog niet van belang genoeg is, om als mogelijkheid in aanmerking te komen, maar dat thans, zoowel bij de vervolmaking en de weelderige uitrusting onzer auto's voor het toerisme, of liever nog, voor de toeristen dreigt.

Het is dit: Reeds vergeleek ik het toerisme per auto met filmsensaties. Zooals we gemakkelijk in de armstoelen van onze loge gezeten, tegenwoordig 's avonds tusschen acht en elf snoepreisjes naar de Italiaansche meren, naar Constantinopel, of door den Balkan maken, zoo gemakkelijk bijna geleund in de gemakkelijke fauteuils onzer wagens, toeren we door de Ardennen, langs den Rijn, of naar de Riviera. We kunnen op onze auto's rekenen. Zelfs de banden behoeven zelden aanleiding te geven tot stoppen. In eenen dóórreizen we van stad tot stad, en nauwelijks houdt 'n gesloten spoorboom of 'n open brug over 'n kanaal ons tegen. In deze volkomenheid schuilt het gevaar. Ook al hebben we 't voordeel van de open lucht rond ons, ook al voert onze weg ons dwars door de dorpen, langs frissche of smoezelige dorpsstraten en al ontgaat ons wellicht de voorbijgaande poëzie van het landschap of van deze plaatsjes niet, te veel zou dit toerisme op dat met den trein gaan lijken, zoo we door deze volmaaktheid 'n oppervlakkige beschouwer werden van het ons voorbijtrekkend landschap. In dat geval zou inderdaad de reis slechts 'n film-vertooning worden, waarvan we weinig meer dan de vluchtige beelden in de herinnering zouden behouden. Zoo niet onze reis ons tot spoed *dwingt*, moet de spoed, waarmede we ons voort bewegen kunnen, niet de ongeëvenaarde gelegenheid voor onze „neu-orientierung” te verhinderen. Juist dáárom is

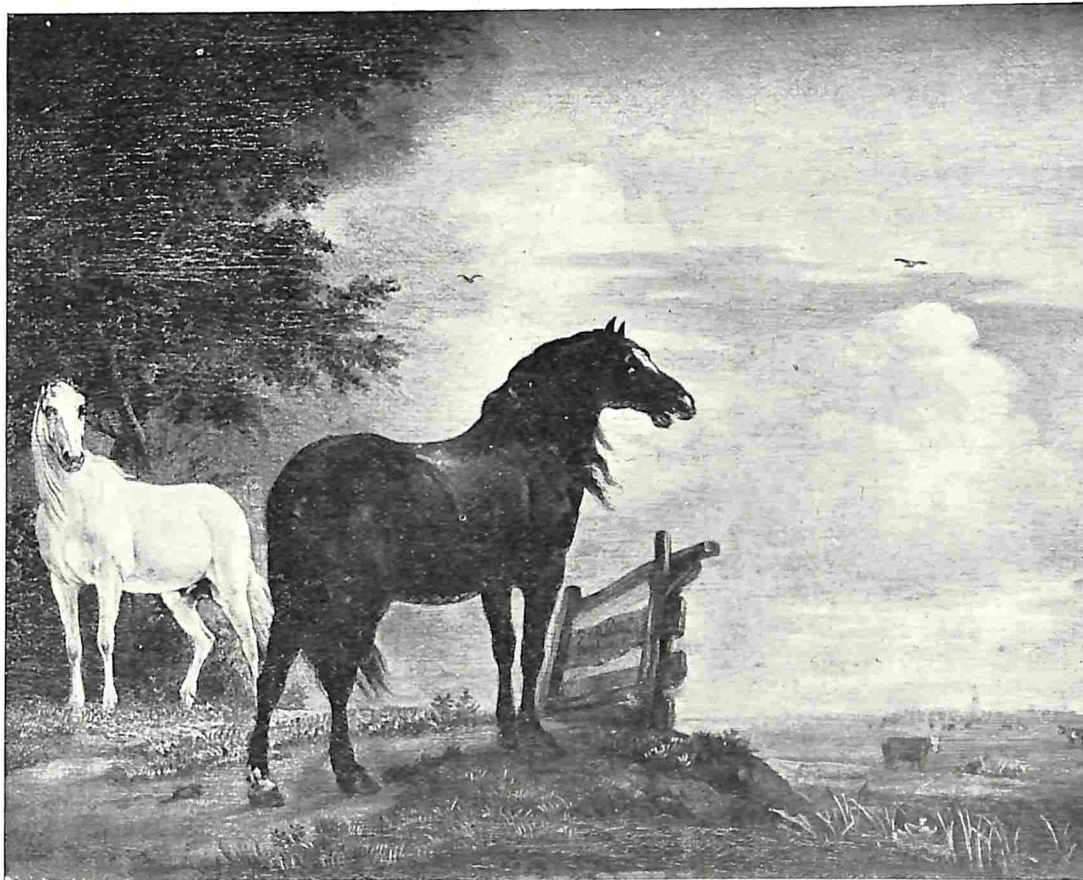
het auto- en motor-toerisme ideaal, wijl het ons in staat stelt, desgewenscht snelle tochten te maken, zonder het versuffende verstoppende gevoel dat 'n trein-reis op den duur geeft. 'n Trein brengt je van stad tot stad en werpt je daar uit, nadat ie eerst ons de hersens tot brij heeft gekneed, ons suf heeft gemaakt en dood-ellendig, onze opmerkingsgave heeft verdoofd, en al onze levenslust heeft verlamd. Ik weet wel, dat behoef niet, en in onze moderne couloir-wagens en D-treinen is hieraan te ontkomen, maar meer of minder ondergaat ieder hiervan den funesten invloed. Met de auto ontlopen we dezen deprimeerende invloed; maar dezen te ontlopen is niet alléén 't voordeel dat het wonderlijk zuiverende en geestverfrissende van

'n autoreis geeft. Veel belangrijker is de mogelijkheid, die ook het auto-toerisme biedt, om het land dat we doortrekken, zoo dicht te naderen als we wenschen. En het is niet alleen 'n bron van intellectueel genot miskennen, maar ook de groote waarde van het auto-toerisme over 't hoofd zien, indien onderweg op uw tocht de verscheidenheid aan landschapsschoon, aan stedenkarakteristiek, aan volksschilderachtigheid, aan typische zeden, kleederdracht, architectuur, ruw-weg genegeerd wordt in den éénigen wensch maar door te jakkeren, als geen spoed vereischt wordt.

Daarom, jakker niet altijd door met den wagen! Sta ook eens stil onderweg, voelt eens, met uw twee voeten op den grond, den vreemden bodem, dringt wat dieper in het wezen van hen, wier land ge doortrekt. Bezoekt hunne dorpen, hunne kerken, en kom eens uw wagen uit, waarin de dingen van thuis soms zoo vertrouwd nog rondslingeren, als waart ge er à deux pas! Te vaak zijn Hollandsche toeristen als slakken, die hun huis overal meenemen, „hun huis” hier op te vatten als hun onaantastbare beginsels en gewoonten. „De slang, die niet vervelt, sterft” heeft Nietzsche gezegd. Zoo is 't ook met ieder, die z'n denken en voelen niet voor nieuwe en andere invloeden openstelt.

Dat te bereiken, daarvoor is het toerisme het aangewezen middel. En als zoodanig dient het dan ook wel degelijk beschouwd te worden! Door ieder; wijl het, zonder dat, z'n levensvernieuwende waarde ontnomen worden zou!

TOM SCHILPEROORT.

HET PAARD IN DE BEELDENE KUNST.

HET PAARD IN DE WEIDE.

Naar de schilderij van Paulus Potter (1625—1654) in het Rijksmuseum.

DE DOUAIRIERE EN PIET.

EIGENLIJK was de Douairière een heel eenzame, oude vrouw. Kinderen had ze niet meer, alleen neven en nichten. De neven en nichten schreven haar brieven met haar verjaardag of op nieuwjaarsdag, soms zochten zij de douairière op en zaten in de voorkamer met de drie ramen, waar het naar kamfer en naar heel oudbakken kockjes rook. Dan bekeken zij de douairière en zeiden eenigszins spijtig dat ze er zoo goed uitzag. Het was heel teleurstellend voor de neven en de nichten, maar na haar zestigsten verjaardag werd de douairière niet ouder meer. De haren waren wit, het gezicht rood, met heel, heel vage sporen van wat het ééns was geweest. Het was een frissche roode kleur, net of de douairière altijd in den wind had geloopt. De oogen glansden en alleen de mond werd wat ouder met kleine webben van rimpeltjes aan de hoeken. Ze droeg altijd statige, zwarte japonnen en kettingen van zwarte kralen en als ze uitging een kapje van zwarte tule, alsof ze in den rouw was. Niemand wist over wien de douairière in den rouw zou moeten zijn, misschien was zij zelve ook allang vergeten, waarom zij nog rouwde. Ze was wat zwaar geworden, en omdat zij zelve heel goed wist dat haar gang waggelend was, ging zij altijd in haar rijtuig. Iederen middag troonde zij, zwart en zwaar in haar coupeetje of in haar victoria op banden, rechtop in den linkerhoek; het roode gezicht, de glanzige oogen; op de witte haren het kapje van zwarte tule: een goedkope editie van wijlen Koningin Victoria.

En op den bok zat Piet in de keurige liverei met de zilveren knopen als rijksdaalders zoo groot. Piet, die ook zestig was geweest en niet ouder wilde worden, ook grijs van haren en rood van tint, maar die, in tegenstelling met de douairière, heel mager was.

Het onverstoorbare zwarte paard, en daarachter Piet op den bok, en daarachter de douairière in haar victoria, of in haar coupeetje, dat was zoo ondeelbaar één geheel als de hoofdgroep uit een wassenbeeldenspel.

Het zwarte paard draafde zijn mechanieken draf en Piet klakte zonder noodzaak soms met de tong of aaide eens met den zweep en de douairière staarde voor zich heen, en zoo toerden ze iederen middag door het bosch of langs den Ouden weg, of over de Boulevard. Zonder ooit iets, of iemand te zien. Het zwarte paard zag niets omdat een behoorlijk rijtuigpaard niets behoeft te zien, en Piet noch zijne douairière zagen iets omdat zij beiden iederen daggetrouwelijk en zonder uitzondering alleruitzonderlijkst beschonken waren.

De beschonkenheid van de douairière en van Piet, dat was één van die tragische geheimen, die iedereen weet, behalve de houders zelve.

Achter het huis van de douairière was haar groote tuin en aan het einde daarvan lag de stal. De stal had een wijde deur aan een straat, veel minder aanzienlijk dan die, waaraan de douairière resideerde. In die straat was een kroegje en daar kocht Pieter maten, liters, gallonen van de allerordinairste genever voor eigen gebruik en voor gebruik van — de douairière. Met bevende hand schonk hij dan de drank over in oedurfleschjes, in eau-de-cologne flesschen ook wel, en droeg — geheimzinnig — die fleschjes door den tuin naar het huis en zette ze — ook weer heel geheimzinnig — op de secretaire der douairière, of zelfs op de toilettafel der douairière.

Die steelsche, dierbare geheimzinnigheid dateerde uit oude dagen, toen er nog menschen in huis woonden of kwamen, die hadden kunnen constateeren de zonde van de douairière. Want in later jaren, nu zij eigenlijk maar een heel eenzame, oude vrouw was, nu zou het er weinig toe hebben gedaan, al had zij met Piet in de voorkamer met de drie ramen willen gaan zitten om zich daar — alweer met Piet — over te geven aan haar delirant débauchement.

HET PAARD IN DE BEELDENE KUNST.
HET LEGERKAMP.

Naar de schilderij van Phil. Wouwermans (1619—1668) in het Mauritshuis.

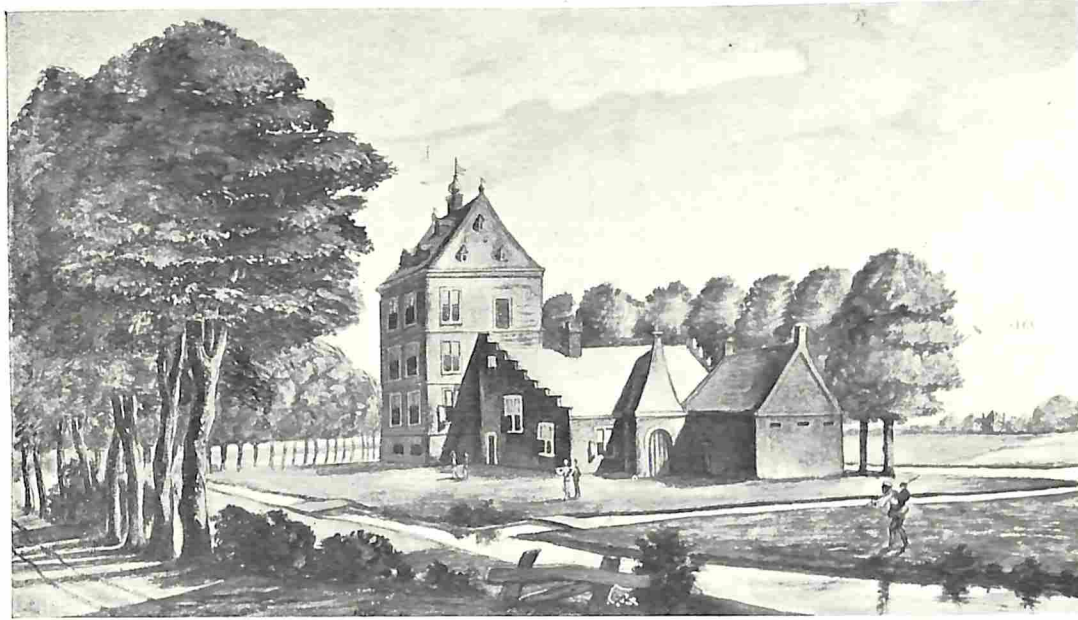
Maar zoo iets ontzettends is nooit opgekomen noch in het doezelige hoofd der douairière, noch in het nevelig brein van Piet. Zelfs gingen ze met elkander om, voor zoover men van omgang mag spreken tusschen eene douairière en een Piet, alsof ze niets van elkander's genoegens afwisten. Iederen dag speelden zij samen hun wonderlijke tragi-comedie. Iederen morgen sloop Piet als de verrader uit het melodrama door den lommerrijken tuin en smokkelde de fleschjes binnen het bereik der douairière. En iederen dag tot half drie nipte en lurkte de douairière aan het odeur-flaconnetje op haar secretaire of aan de eau-de-cologne-flesschen op haar toilettafel. En Piet spande tegen half drie het onverstoorbare paard in en stootte tot dien tijd ook onbarmhartig aan de wieg.

Dan reed hij met een nobelen zwaai voor en stopte precies vóór de deur en de douairière stapte waardig naar buiten en Piet groette met de zweep, zoo hoofsche en onderdanig, alsof hij van de douairière geen kwaad wist. Zij steeg in en zeeg neer en het paard trok aan. En star werd de dagelijksche rit afgetoerd.

HET PAARD IN DE BEELDENE KUNST.
DE RIJSCHOOL BUITEN.

Naar de schilderij van Phil. Wouwermans in het Mauritshuis.

VERDWENEN KASTEELN OM EN IN ROTTERDAM.

HET HUIS STARRENBURG, 1615.

Naar de schetsteekening in O.-I. inkt van J. Kortebant, berustende op het gemeentearchief te Rotterdam.

Maar eens, op een zomerschen dag, hebben Piet en de douairière een avontuur gehad. Ofschoon ze het zelf nog niet weten.

Ze kwamen het rumoerige dorp uitrollen en wilden den ouden weg indraven, terug naar huis en naar de flesch, toen het paard kermis-instrument ineens wakker uit een droom, die misschien al jaren duurde, sloeg de onverstoorbare zwarte op hol. Rataplan, rataplan, slingerend en tuimelend sleurde hij het stel den weg af, gevaarlijk dicht langs boomen en lantaarnpalen, nu links, dan weer rechts in een rammelende en ratelende vaart. Menschen, gillend en kinderen wegrissend, verscholen zich achter boomen. Totdat eindelijk bij den troost en politieagent, groot en heroïsch, met armgezwaai en daarna een behendigen greep het dier tot staan bracht.

De douairière en Piet, beiden wel iets naar voren geschoten, maar over in de toegeschoten menigte. En de douairière vroeg, lizig en lichtelijk verstoord: „Wat doet die agent aan ons paard, Piet?”

En Piet, even buigend, antwoordde:

„Ik zou het u niet kunnen zeggen, mevrouw.”

Haar neef de secretaris-generaal vertelt sindsdien op de Witte, dat er inderdaad een god voor dronken menschen is.

E. VAN LIDTH DE JEUDE.

VERDWENEN KASTEELN OM EN IN ROTTERDAM.

VI.
STARRENBURG.

SCHIELAND, dat zich van Gouda tot aan Delfland uitstrekt, was rijk aan burcten en kasteelen, waarvan ik er negen in dit blad heb behandeld: het huis Mathenesse, Hillegersberg, het slot te Capelle, het slot Honingen, Bulgerstein, Weena, Spangen, het huis ter Duyn en Crooswijk.

Van het drietal, dat zich om Schiedam groepeerde, trekt in de eerste plaats aandacht, het op een kwartier afstands van die eerste plaats hebbende slot Starrenburg, nabij van het onder Overschie gelegen kasteel Spangen, merkwaardig niet alleen om zijn ligging, temidden van schoone plantagiën, golvende korenvelden en groenende weiden, maar ook om de aanzienlijke gezelt Kortebant, dat onafgebroken door de afstammelingen van den bouwheer werd bewoond. Een forsich gebouw, dat statig uit zijn breede grachten oprees en hetwelk men bereikte door „fraaie allees ofte wandelingen, met schoone boomgaarden omset, die van verre seer groot ende cierlijk haer vertonen.”

Het werd omstreeks 1316, ten tijde van Jan van Henegouwen, gebouwd door Dirk van Cralingen, uit het ridderlijk geslacht van dien naam, een jongeren broeder van Hugo. Zij behoorden tot de getrouwen van graaf Floris V, en hun vader, Gillis van Cralingen, is met den bisschop van Utrecht en tal van edelen voor Coevorden gesneuveld.

Zou Heer Dirk zijne nieuwe bezitting soms genoemd hebben naar de achtpuntige ster, die Cralingen in zijn wapen voerde? Kortebant brengt den naamsoorsprong in verband met den zeshoekigen toren, „die een starre niet ongelijk was,” of naar de star, waarmede de zaal was opgepronkt. Zijn zoon, Ogier of Oetgerus, liet eene dochter na, Aelburg van Cralingen, vrouwe

van Starrenburg, die in 1390 trouwde met Arent van Duvenvoorde, in wiens geslacht Starrenburg met zijne aanhoorigheden dus overging. Een tak uit dit huis heeft later den naam van Wassenaer van Starrenburg aangenomen welke nog wordt gevoerd.

Op 7 April 1414 heeft Arent van Duvenvoorde het slot Starrenburg met al zijn toebehooren opgedragen aan graaf Willem VI, die het hem in erfelijk gebruik gaf. Kort daarna, in 1416, op Maria Hemelvaart, werd door Arent van Duvenvoorde met verschillende edelen, een schriftelijke belofte geteekend, waarbij zij aan Willem van Beyeren beloofden, zijn dochter, vrouwe Jacoba, na zijn dood, als gravine, zoodat Heer Arent met recht onder de hoofden der Hoeksche partij gerekend kon worden. Nochtans, zoo lezen wij in een handschrift van Kortebant, werd in 1426 zijn slot door Willem Nagel, veldheer der Hoekschen, verbrand, maar in 1446 door Dirk van Duvenvoorde weder „opgetimmerd.”

In den Jonker-Fransen-oorlog had het kasteel het weer hard te verantwoorden. In den vroegen morgen van 4 December

1486 verscheen hopman Cornelis van Treslong met 150 man voor de poort van Schiedam, maar had 70 zijner manschappen in den boomgaard van het slot Starrenburg verborgen. Hierop waren de Schiedammers niet bedacht, zoodat zij bij hun uitval werden teruggeslagen en gedood, zoodat zij den verwarden terugtocht werd het kasteel even onderhanden genomen en „seer beschadigt”. Het behoorde toen aan Jan van Duvenvoorde, oudsten zoon van Arent en Maria van IJsselstein. Zijn zoon Arent was een lofwaardig voorstander van de vaderlandsche vrijheid, waarin de Spanjaarden in 1576 aanleiding vonden zijn slot in brand te steken, zoodat het „verwoest en overhoop lag.” Wel werd het herbouwd, maar het zag er nu heel anders uit; een gebouw ter lengte en breedte van omtrent 23 voeten en vier verdiepingen hoog. Aan de binnenzijde van den ouden dijk was een boerenwoning er tegenaan gebouwd, aan 't eind van een sierlijke laan; verder had het een zeer schoonen ingang, ook weer met een ruime boerenwoning en stallingen, door tuinen omringd, hebbende de nog bestaande Starrenburgsche laan tot een rijweg naar de Schiedamsche Schie en een nog breedere laan naar den hoogen dijk. Den 7 November 1764 werden van een der lanen 350 iepen en olmen ter dikte van 18 duim verkocht.

In de vorige eeuw waren de goederen het eigendom van graaf van Wassenaer-Starrenburg.

Aan den ingang van een laan, die naar een boerderij geleidt, staat op het hek de naam „Oud Starrenburg”, naar het kasteel, dat daar vroeger gestaan heeft.

De tak van Wassenaer-Starrenburg is ontsproten uit dien van Wassenaer-Duvenvoorde, die zich van Wassenaer-Starrenburg noemde. Pieter van Wassenaer was n.l. een zoon van Johan van Duvenvoorde-Wassenaer (1573—1645). Hij werd in 1645 door zijn vader van Starrenburg bekleed.

De van Wassenaers-Starrenburgs voeren het gewone wapen van Wassenaer, soms met de ster van Starrenburg in een hart-schild.

K. L. SCHAMP.

DE HOOGLANDSCHE- OF SINT PANCRAS-KERK TE LEIDEN.

KLEIN zal het getal zijn van hen, die Leiden's Hooglandsche kerk nog nimmer aanschouwd hebbende, van het noord-oostelijk deel der stad, weinig door niet-Leidens bezocht, langs de gedempte Hooglandsche Kerkgracht hunne schreden richten naar het centrum der stad, en plotseling den machtigen gevel van het noordertransept voor zich zien oprijzen. Maar wij zijn er zeker van, dat de weinigen, na in eerbiedige bewondering deze prachtige, gotische schepping te hebben aanschouwd, zich verwonderd zullen afvragen, waarom wel altijd wordt gesproken over de schoonheid van de St. Bavo te Haarlem en de St. Jan te 's Hertogenbosch, maar deze Leidensche kerk zóó weinig wordt geprezen, dat zij in breede kringen onbekend kan genoemd worden. Het antwoord zal een verdere bezichtiging hun geven. Dan zullen zij zien, dat deze kerk, hoezeer in sommige gedeelten opperste schoonheid biedende, als geheel het oog niet bekoort, omdat zij... onvoltooid is.

Ook de omvang van deze kerk, evenals die van de in het vorig nummer behandelde, is niet gemakkelijk te overzien. Van den in de nabijheid gelegen Burg, denk ge? Maar daar mist ge het gezicht op het achter den kruisbeuk verborgen koor. De beste plaats van waarneming is nog de Nieuwstraat bij de Hooigracht. En, nietwaar?, dit is geen bewonderingswaardig geheel, hoe schoon ook hier weer de transept-gevel, de zuidelijke, praalt. De hooge kruisbeuk, met het koor daarachter, lijkt als bevestigd

aan een soort van voor-historische locomotief, voorzien van een wonderlijke stoompijp, die met afgesleten fladder-vleugels rondom als bezet is. Eigenaardig wèl, dit bouwsel, maar tref-fend-schoon geenszins.

Zes en een halve eeuw geleden was Leiden nog een kleine stad tusschen Nieuwen Rijn en het tegenwoordige Rapenburg; op de westelijke punt van het eiland „de Waard” tusschen Ouden en Nieuwen Rijn verrees de Burg, maar overigens was het grootendeels onbebouwd. Daarin kwam verandering tegen het einde der 13de eeuw, toen vele vreemdelingen, vermoedelijk uitgeweken van IJperen, een rustige woonplaats opzochten en zich daartoe te Leiden vestigden. Binnen de oude muren was voor de hierdoor snel gewassen bevolking geen voldoende plaats, en op de Waard over den Nieuwen Rijn werd allengs een nieuw stadsdeel gebouwd. Hier, en wel op het z. g. n. Hooge Land, werd ook een kapel getimmerd, die, aanvankelijk van hout, omstreeks 1312—'15 herbouwd werd, als staande onder de kerk te Leiderdorp, en gewijd aan Sint Pancras. In 1366 werd zij van Leiderdorp vrijgemaakt, en tot kapittelkerk verheven. Even als elders werd hierdoor het bouwen van een ruimer koor noodzakelijk, waarmee in 1381 begonnen werd, nadat in 1377 — als wij de tegenstrijdige mededeelingen goed begrijpen — met het optrekken van den kruisbeuk was aangevangen. De ruimte noodig voor het kapittel met zijn 24 kanunniken en deken, verklaart zeer duidelijk, waarom juist het voor den Protestant-schen eeredienst meest-overbodige gedeelte der kerk het eerst werd uitgebreid en opgetrokken in den wijschen praal, die een kapittelkerk van die dagen paste. Daarna kwam de west-zijde der kerk, het schip met toren, aan de beurt. Maar in deze verbouwing is men blijven steken. Toen de muren van den middenbeuk nog slechts halverwege waren opgetrokken en de — natuurlijk voorloopig — behouden toren der oude kleine kerk, die blijkbaar bestemd was te verdwijnen zoodra het westelijk gedeelte gereed was, binnen deze muren was komen te staan, werd de bouw gestaakt; noch van verder doortrekken van het schip naar de zijde van den Nieuwen Rijn — waarvoor naar men zegt de fundamenten reeds gelegd waren, welke nog altijd te vinden zouden zijn — noch van het bouwen van een der afmetingen van de kerk waardigen toren, is iets gekomen.

En in dezen onvoltooiden toestand is de kerk — gezweven van kleine veranderingen — tot op dezen dag gebleven. Van die kleine veranderingen noemen wij het torentje op het kruis der kerk, dat daar in 1514 schijnt aangebracht te zijn, het aanbrengen van een klokhuis-achtige verdieping op het bewaard-gebleven torentje der oude kerk van 1315 ongeveer een eeuw later 2), het bouwen van het portaal aan de westzijde omstreeks denzelfden tijd, en het optrekken in het midden der 18de eeuw van den onbelangrijken baksteen westgevel, die vermoedelijk een als voorloopig bedoelde houten afsluiting heeft vervangen.

Volledigheidshalve zij nog medegedeeld, dat ook kruisbeuk en koor niet geheel af zijn. Want de luchtbogen noodig om een steenen gewelf der middenbeuken te schragen, zijn slechts gedeeltelijk voltooid en wat er van aanwezig is, ontsiert slechts. Wat de voltooiing heeft tegengewerkt en verhinderd? In den eersten tijd misschien de tegenwerking van de geestelijken van de Sint Pieterskerk, de oudste en hoofd-kerk der stad, die, zooals we in Orlers lezen, de nieuwe St. Pancraskerk allermintst goed gezind waren. Dan verder de uitputting en ellende voortgekomen uit de langdurige binnenlandsche oorlog tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen in de 15de eeuw. En ten slotte het afnemen van de offervaardigheid in de 16de eeuw tengevolge van de opkomende „ketterij” waaruit de Hervorming voortkwam, die aan het voortwerken aan het kerkgebouw voor goed een einde maakte. Vermoedelijk is in den betrekkelijk rustigen tijd van den aanvang der 16de eeuw nog al aan de kerk gewerkt; wij noemden reeds den in 1514 aangebrachten dakruiter, en wijzen verder op de halfcirkelvormige bogen boven de portalen der transeptgevels, en de zigzaglijnen in de steenen spitsen der traptorens van het noordertransept, Romaansche motieven, die omstreeks 1500 weder door de Gothiek werden toegepast, alsmede op de toppen der transeptgevels, die het karakter van het begin der zestiende eeuw hebben.

Deze rijkversierde transeptgevels zijn wel het groote wonder der Hooglandsche kerk. Hoe prachtig rijst de middenstijl van het groote venster uit den aangespitsten bovenkant van de rond-boog boven het portaal, om zich hoog in de lucht weder te splitsen! Met welk kostelijk steenen kantwerk zijn van beneden tot boven de gevels verrijkt, gevat als zij zijn tusschen de slanke traptorens! Bij oppervlakkige beschouwing vertoonen de spitsen dezer torens het eenige verschil tusschen den noordelijken en den zuidelijken gevel, maar wie aandachtiger toeziet merkt méér verschillen op; zoo zijn de traceeringen van den noordelijken gevel, vooral die in en bij den boog van het groote venster, veel rijker, zoo eindigt de noordelijke gevel in een kruis, de zuidelijke in een kruis-bloem.

De noordelijke kruisbeukgevel van de Maria Magdalenakerk te Goes, en der sieraden van het Zuid-Bevelandsche stadje, vertoont veel overeenkomst met de gevels der Hooglandsche kerk, maar de laatste zijn ongetwijfeld in alle opzichten fraaier. Belangstellenden moeten maar eens de afbeelding in „Buiten” van 2 Februari l.l. vergelijken met die, welke in dit nummer zijn opgenomen.

Het inwendige der kerk. Een wijsche kruisbeuk, voorzien van zijbeuken — een zeldzaamheid voor ons land — en een koor, dat zeker wel tot de schoonste bouwkundige scheppingen van dien aard gerekend kan worden. Slanke zuilen, slanke vensters, sierlijke kapiteelen, fijn-kanten ballustrades langs de eigenaardige bovengalerij (triforium) die met haar door zuilen gescheiden nissen weder aan de kerk te Goes herinnert. Maar het licht, dat door de vensters binnenkomt, is zoo koud, de witte muren zijn zoo ijzig en de geheel-leege ruimte — zelfs het koorhek is niet meer aanwezig — maakt zulk een killen indruk, dat de leek, ook zoo hem niet zijn opgevallen de wat armelijke houten gewelven der middenbeuken, zich ten slotte niet geheel bevredigd afwendt naar het schip, dat, met zijn ter halver hoogte opgetrokken middenbeuk iets gemoedelijks heeft dat vreemd contrasteert met het rijzige van kruisbeuk en koor, maar dat, op zich zelf beschouwd, wellicht zou voldoen, zoo het niet eindigde daar, waar men dadelijk ziet dat het eind niet ontworpen is. En nóg meer gedrongen lijkt het, door den in het schip vooruitspringenden toren van 1312, witgekalkt, maar nog de oude boogfriezen vertoonende, waartegen het wat tengere orgelfront is aangebracht, dat van 1637 dagteekent, doch geen bijzondere schoonheid biedt.

De grootste bezienwaardigheid van de Hooglandsche kerk is haar bouwtrant; fraaie meubelen uit vroeger tijd en andere oude pracht bezit zij niet meer, of het zou moeten zijn het steenen onderstuk van den vroegeren gothischen preekstoel, waarop het eenvoudig gestoelte van 1632 rust. Wat grafmonumenten betreft staat zij ook verre bij haar zuster de Pieterskerk ten achter. Vermelding verdient slechts het tegen een der kolommen aangebrachte gedenkteeken van Leiden's beroemden burger-vader P. Az. v. d. Werff, een schild met krans en wapen, waarboven zijn buste tusschen twee bazuinende engelen, gebeeldhouwd door Raf. Verhulst in 1664; bij dit monument ligt de grafzerk van van der Werff. Een goed bewaarde grafzerk is verder die van Justinus van Nassau (onwettige zoon van Willem den Zwijger bij Eva Eliver) en zijn gemalin Anna van Merode.

* * *

„Dan ick gheloove wel eenichsins dat het stichten des selver (St. Pancraes) kerckke uyt innicheyt ofte devotie wel mach begonnen ofte voorgenomen zijn, ten eynde soo grooten deel van de Stadt niet sonder Kercke en soude zijn, maer ich houde nochtans voor waerheydt dat de selvighe uyt trots ende hoochmoet, de welke de Geestelicke in dien tijden seer gemeen was, in sulcker grootte voorgenomen ende begrepen is”, lezen wij in Orlers. Hier dus iets dergelijks als bij den bouw van Enkhuizen's Westkerk viel vast te stellen.

En ook hier weder rijst de vraag, voornamelijk bij het aanschouwen der transeptgevels: zijn wij er wel op vooruit gegaan?

Foto C. Steenberg.

DE HOGLANDSCHE OF ST. PANCRASKERK TE LEIDEN.
DE ZUIDELIJKE KRUISBEUKGEVEL.

Werd het scheppen van dergelijke kunstgewrochten als zoiets gewoons beschouwd, dat men 't niet de moeite waard achtte de namen der kunstenaars voor 't nageslacht te bewaren?

Deze en nog veel meer vragen dringen zich aan u op bij het zien van de meest indrukwekkende gedeelten van Leiden's Hooglandsche kerk, die zoo zij voltooid ware, ongetwijfeld een der prachtigste scheppingen der Nederlandsche Gothiek zou zijn geworden. A. L.

1) De Westerkerk te Enkhuizen.

2) Het gezicht op de stad Leyden boven den plattegrond van 1614, in Orlers' „Beschrijvinge der Stadt Leyden“ opgenomen, geeft nog het torentje zonder deze houten verdieping te zien; het mist daar een spits geheel.

PAULTJE

DOOR MADELEINE HEYDESTEN.

„KOM Paul, schei nu maar uit, 't is twaalf uur, je kunt gaan, maak dat je klokslag twee hier bent, ik heb werk voor je.”

Vlug zette ik mijn pet op, deed mijn jas aan, en haastte mij achter mijnheer van Dedem het huis uit. Waarom ik mij zoo vlug uit de voeten maakte? Eigenlijk had ik een kinderachtige vrees voor de twee jongste klerken, die zich ten koste van mij schenen te vermaken, en de gedachte dat deze mooi aangekleede heertjes zouden ontdekken dat ik een meisje was, en de onmeedoogende spot waaraan ik in dat geval bloot zou staan, deden mij besluiten ze zoo lang mogelijk uit de voeten te blijven.

Oude Leentje schudde bedenkelijk het hoofd, toen zij mij binnen liet. De afspraak was dat ik bij haar mijn boterham zou eten, en zij zorgde voor een glas melk.

„Gut juffrouw Cécile, als ze d'er toch achter komen, dan zal je van schaamte niet weten waar je te bergen, en als mevrouw het toch wist, 'k geloof, ze vergeeft het mij in der eeuwigheid niet.”

„Heb nu een beetje geduld, Leentje, je zult zien het gaat best, en als ik nou eenmaal goed mijn best doe, en ik ga vooruit dan zal ik verder zien. Een jongen komt altijd veel gauwer vooruit dan een meisje, en ik moet geld verdienen, begrijp je, wees nu braaf, en help me? Zwijg als een doode raaf, en als er iemand komt om naar mij te informeren, dan zeg je doodkalm, dat ik je neefje ben, belooft je me dat? Toe Leentje, geef me de hand er op?”

„Nou goed dan, och je weet wel dat ik je toch niks kan weigeren, beste kind, maar ik blijf zeggen, ik voor mij, ik geloof nooit dat je het lang zult volhouden, en wat dan?”

Klokslag twee trad ik het kantoor binnen, en tot mijn niet geringen schrik, zag ik dat mijnheer van Dedem's stoel ledig was.

„Hè Paultje, kom eens hier, ruim mijn lessenaar eens op, gauw wat, sta niet zoo te talmen?” zei de jongste van de twee klerken.

Schoorvoetend kwam ik naderbij, nam mijn pet af en antwoordde: „Ik moet dadelijk voor mijnheer van Dedem werken.”

„Och wat, die komt vooreerst nog niet, is bij den baas, en zal nog wel een halfuurtje weg blijven. Vooruit, kom hier, heb je wel eens stof afgenomen, nou hier is een lap, maak voort en verbeeld je maar niet dat je al candidaat bent, net als van Dedem.”

Zou ik het doen? 'k was bang dat hij me aan zou pakken, en met mij zou bakkeleien, zooals dat met de meeste nieuwelingen het geval is; ik hoopte dat mijn beschermer intijds zou komen, en wierp een blik naar de deur.

„Talm niet zoo, of wil je een pak slaag hebben?” en mij bij mijn arm grijpend duwde hij me naar zijn lessenaar.

„Toe Marks, geef het jongetje met zijn meisjesgezicht eens een aframmeling, vooruit, leg hem eens over de knie?”

Bij die woorden rukte ik mij los, en maakte mij uit de voeten. Ik trok de deur open, en bonsde tegen mijnheer van Dedem aan.

„Hei daar, wat heeft dat te beduiden, wat is er aan de hand?”

„O niets mijnheer,” de tranen stonden in mijn oogen, maar het toeval, of ongeluk diende mij, ik stootte mijn oog.

„Kijk me eens aan, wat, huil je Paul, wat is er gebeurd?”

„Heusch niets mijnheer, ik bezerde mijn oog aan de knop van uw jas.”

„Kom, zeg het me maar?” zei hij vriendelijk, boog zich naar mij toe, en legde zijn hand beschermend op mijn schouder.

„Het is zoo flauw, zoo kinderachtig als ik het u zeg,” fluisterde ik.

„Ze wilden je zeker een pak geven; je bent toch niet bang voor een klap, wat geeft een flinke jongen daarom?”

Ik bloosde, en schudde van neen.

„Kom, laat ons maar gauw aan 't werk gaan, ik werd op straat opgehouden, 't is toch al overtijd.”

Lachend gaf hij mij zijn jas om op te hangen, en zijn vinger in de hoogte stekend, zei hij: „Ben je niet bang dat ik je over de knie zal leggen?”

„Neen, u zult het niet doen, voor u ben ik niet erg bang.”

„Dus wel een beetje, nu, dat kan geen kwaad. Kom jongen, wij moeten aan het werk, ga eens naar den notaris, en vraag hem of ik bij hem moet komen?”

Die dag liep gelukkig verder zonder stoornissen af; alleen gloeide mijn hoofd door de warme pruik. Mijn haar, dat vrij zwaar is, had ik stijf om mijn hoofd gewonden en daarover de pruik gehecht; in den namiddag veroorzaakte dit mij een hevige hoofdpijn.

„Heb je hoofdpijn?” vroeg mijnheer van Dedem, toen ik onwillekeurig de koele bovenkant van mijn hand tegen mijn gloeiend voorhoofd drukte.

Ik knikte van ja, en schreef door.

„Heb je daar veel last van?”

„Neen mijnheer, bijna nooit.”

„Nu, dan is 't zeker het ongewone van den eersten dag en zal het morgen wel beter zijn. Je moest mijn bureau eens netjes afstoffen, maar alles moet weer op dezelfde plaats; laat me eens zien, hoe je dat aanlegt.”

Ik deed erg mijn best, maar voelde mij alles behalve op mijn gemak, en onwillekeurig gedroeg ik mij buitengewoon onhandig; ik kon niet opkijken of ik zag mijn beschermer's blik voortdurend op mij gericht, en 't was alsof hij zich over iets verbaasde; zooals iemand kijkt, die meent den ander te herkennen, en waarvan de naam hem ontgaan is.

„Paul, wat was je vader?”

„Mijn vader?” even talmde ik, alsof mijn bezigheden al mijn gedachten in beslag namen.

„Mijn vader? die was notaris.”

„Wat? Notaris?”

„Ja, en hij zei altijd dat ik candidaat moest worden bij hem op het kantoor.”

Nadenkend keek mijnheer van Dedem mij aan, en vroeg: „Zou je het graag worden?”

„Ja mijnheer, héél graag.”

„Zijn er nog meer kinderen dan je zuster?”

„Ja nog een zuster, Cécile, en Anne-Marie is de oudste.”

„Wat een mooie namen.”

„Welke vindt u de mooiste,” en ik was verbaasd over mijn eigen brutaliteit.

„Nu, Cécile, zou ik zeggen.”

Ondertusschen was het tijd geworden, en ik kreeg verlof om naar huis te gaan.

Ik haastte mij naar de onaanzienlijke straat waar Leentje woonde. En toen ik haar halfdonker kamertje binnentrad, was mijn eerste werk de pruik af te zetten; hè, wat een verlichting. Leentje zat in een gemakkelijke stoel voor het venster te breien. Zij stond op, en bekeek mij van 't hoofd tot de voeten.

„Nu, 't is goed afgelopen, Leentje, gelukkig, 't heeft een haartje gescheeld, weet je, maar 't zal wel gaan, als je maar geduld met me hebt.” En ik nam haar om het middel, en zij moest tegen wil en dank meewalsen.

„Gut lieve kind, 'k ben te dik, nee, die tijd is voorbij, ik kan niet meer,” en hijgend viel zij in haar stoel neer.

Ik trok de jongens-kaplaarzen uit, deed mijn schoentjes aan, mijn blauw tailor made, zette mijn groote, zwartzijden hoed op, en even later was ik op weg naar huis.

Thuiskomend werd ik overstelpt met vragen; ik had moeder en Anne-Marie namelijk wijs gemaakt dat ik geplaatst was als klerk op een notariskantoor.

(Wordt vervolgd.)

IN PUIN GESCHOTEN BOERDERIJ AAN HET BELGISCHE FRONT.

Bij uitzondering plaatsen wij hierboven een foto van een oorlogsrüine waarvan het droevig beeld, met de in ons vorig nummer opgenomen plaat, een goeden indruk geeft van het sombere, onder water gezette land aan het Belgische front.